

S. KARALIŪNAS

LIE. GŪLBA IR S. ISL. KOLFR

A. Juškos žodyne¹ ir kai kuriose žemaičių tarmėse (Als, Vrd) randame *gūlba* (ir *gulbà, gulbą*) „guoba, vinkšna“ LKŽ III 705. Tai neaiškios kilmės² labai retas žodis, kurio A. Juškos žodyno fiksacijos tikrumu, kol dar nebuvo žinomi tarmių duomenys, abejojo K. Būga: „Juškos *gulba* „guoba“ – abejotinas žodis“³.

Jo bendrašaknis, matyt, yra *gulbinas* „paprastasis putinas“ Gdl (LKŽ III 706), – dėl darybos plg. *ākstinas* : *akstis*, *pūtinas* : *putilis*.

Įdomu, kad mūsų *gūlba* formos atžvilgiu tiksliai sutampa su germanų kalbų žodžiais: s. isl. *kolfr* masc. „gumbas (ant medžio); šerdesas, strypas, bruzdukli; varpo šerdis, kankalas, klebetas; buka strėlė“, s. danų *kolv*, norv., šved. *kolv* „t.p.“, s.v.a. *kolbo* „(šautuvo) buožė; vėzdas, kuoka, gumbinė“, vid. v. ž. *kolve, kolf* „t. p.“⁴. Jie atspindi germ. **kulb-* (<ide. **gļab(h)-*) ir nuo lietuviškojo skiriasi tik kamiengaliu *-o-*. Reguliarus ide. sonantų *R* refleksas germanų kalbose yra *uR*, baltų kalbose ide. *R* tam tikrais atvejais taip pat yra virtęs *uR*⁵.

Kalbant apie jų semantiką, reikia pasakyti, kad žaliuojančių medžių pavadinimų ide. kalbų atitikmenų eilėse pasitaiko ir vėzdą, kuoką, gumbinę, lazda, baslį, kartį, iešmą, taip pat vytį, virbą, žabą, žagarą ir pan. žyminčių žodžių. Antai gluosnis, karklas (*Salix*) germanų ir graikų kalbose žymimas žodžiais s. isl. *víðir* masc., s.v.a. *wīda* (vok. *Weide*), gr. *ἰτέα* fem., o rytų baltų kalbų atitikmenys skirti vadinti rykštei, šakelei, virkščiai ir pan.: lie. *vytis* „vytinė, rykštė; karklo ar šiaip kokio medžio lanksti šaka“, la. *vītis* (plur.) „apynių virkštys“, *vīte* „virkštis; girlianda; (augalo)

¹ Юшкевич А. Литовский словарь с толкованием слов на русском и польском языках/СПб., 1904. С. 488.

² E. Fraenkelio žodyne „Litauisches etymologisches Wörterbuch“ (Heidelberg–Göttingen, 1962) jo nėra.

³ Būga K. RR, III, p. 818.

⁴ Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 20. Aufl. bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin, 1967, S. 389; De Vries J. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 2. verbesserte Aufl. – Leiden, 1962, S. 324; Jóhannesson A. Isländisches etymologisches Wörterbuch. – Bern, 1956, S. 368.

⁵ Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. – Oslo–Bergen–Tromsø, 1966, S. 71 ff.; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. V., 1980. P. 61, 82–83.

laiškas“ (dar plg. le. *wić* „žabas“)⁶. Prūsų kalba čia turi karklo reikšmę: *witwan*, *ape-witwo* „karklas“⁷.

Salix slavų kalbose vadinamas **vrba* (s. sl. *vr̃ba*, s. r. *вьрба* „gluosnis, žilvitis, karklas (*Salix*)“). Lietuvių kalboje jiems atliepia *viřbas* „žabas, žagaras, šakelė; bet koks laibas geležies gabalas“ ir latvių – *viřbs*² (*viřbs*) „lazda, baslys, kartis; iešmas...“⁸.

Vietoj lie. *kasulà* „plūgo gražulas; kamienas, kotas“ ir senųjų žodynų (Ruigio, Milkaus ir kt.) *kasulas* „medžiotojo iešmas“ (dar plg. *kasilà* „kryžiaus stiebas“, *kasilius* „tvoros stulpas, baslys“) lotynų ir germanų kalbose randame riešutmedžio, lazdyno pavadinimus: lo. *corulus* (su *-r-* iš *-s-*), s. isl. *hasl* masc., s. ang. *hæsel*, s.v.a. *hasala*, *hasal* (<ide. **qos(e)lo-*)⁹.

Minėtų ide. kalbų žaliuojančių medžių ir vėzdo, lazdos, virbo, baslio ir pan. pavadinimų, taigi ir lie. *gūlba* bei s. isl. *kolfr*, sąsajos tikimybę didina tas faktas, kad šias sememas randame koegzistuojant ne tik vienos kalbos bendrašakniuose žodžiuose (plg. pr. *laxde* „lazdynas“ : *kel-laxde* „ieties kotas“), bet ir vieno žodžio turinyje, plg. lie. *lazdà* „lazda, gumbinė; krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai, lazdynas; bulvių, pupų, svogūnų ir kt. stiebas“ (šalia la. *lazda*, *lazds*, *lagzda*, *lagzds* „lazdynas“).

Tad etimologiniam lie. *gūlba* „guoba, vinkšna“ ir s. isl. *kolfr* „gumbas (ant medžio); šerdesas, strypas, bruzdukliš...“, s.v.a. *kolbo* „vėzdas, kuoka, gumbinė...“ tapatinimui, atrodo, neprieštarauja nei šių žodžių raiška, nei turinys, ir, jeigu mūsų hipotezė teisinga, jie sudarytų dar vieną iš daugelio ekskliuzyvinių baltų ir germanų kalbų leksikos paralelių, kurias yra ištyręs Chr. Stangas¹⁰.

LIT. GŪLBA UND ANORD. KOLFR

Zusammenfassung

Urverwandtschaft von lit. *gūlba* (*gulbà*) „Ulme, Rusterbaum“ und anord. *kolfr* „Pflanzenknollen, Bolzen, Glockenschwengel, stumpfer Pfeil“, ahd. *kolbo* „Kalben, Keule, Knotenstock“ (<germ. **kul b̥*-<idg. **gʷab(h)*) ist angenommen worden.

⁶ Fraenkel E. LEW, S. 1268; Jóhannesson A. IEW, S. 109; Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, I, 1960. S. 743; Friedrich P. Proto-Indo-European Trees. Chicago; L., 1970. P. 55–56.

⁷ Endzelīns J. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943. P. 143, 276.

⁸ Endzelīns J. ME, IV, p. 603; Fraenkel E. LEW, p. 1258; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М., 1964. С. 293; Friedrich P. Op. cit., p. 56.

⁹ Niedermann M. Notes d'étymologie latine // Mélanges linguistiques offerts à Antoine Meillet. Paris, 1902. P. 97–98; Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. Quatrième édition. – Paris, 1959. P. 145 („... et sans doute lit. *kasulas* ...“). Abejodamas Friedrich P. Proto-Indo-European Trees. P. 76–77.

¹⁰ Stang Chr. S. Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen. Oslo–Bergen–Tromsø, 1971.